

УДК: 331. 91. 556

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ (НА ПРИКЛАДІ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)**Борисенко О. П., д.н. д/упр.****Тарасенко К. М.***Університет митної справи та фінансів*

У статті представлені основні причини міграції населення, як внутрішньої так і зовнішньої на прикладі Дніпропетровської області та головні чинники, які стимулюють трудову міграцію працездатного населення. Визначено, що кардинальним стимулом є різниця в оплаті праці, адже середньомісячний заробіток трудового мігранта приблизно 1000 доларів, а середня заробітна плата дніпропетровця не перевищує 150 доларів. Розглянуто проблеми міграційних процесів спричинені економічною кризою, безробіттям, низьким рівням життя населення та політичною нестабільністю. Означено тенденцію до збільшення рівня смертності і помірним зростанням рівня народжуваності. Проте одним із факторів, що впливає на процеси сучасної міграції Дніпропетровщини є нестабільна ситуація, яка склалась на Сході та призвела до збільшення переміщених осіб, які значно підвищили кількість населення області. Проаналізовано сучасний міграційний стан області та визначено основні шляхи створення більш привабливих умов для населення та запобіганню міграції. Отримані результати можуть бути використанні для подальшого теоретичного та практичного дослідження особливостей міграційних процесів Дніпропетровської області.

Ключові слова: міграція, міграційні процеси, трудовий мігрант, сальдо міграції, демографічна ситуація, ринок праці, безробіття

UDC 331. 91. 556

SOCIO - ECONOMIC PROBLEMS OF MIGRATION PROCESSES (FOR EXAMPLE OF DNIPROPETROVSK REGION)**Borysenko O., Dr.of sciences in Publ.Admin.****Tarasenko K.***University of customs and finance*

The article presents the main causes of internal and external migration in the case of Dnipropetrovsk region and the main factors that stimulate labor migration of the working population. It is determined that a crucial incentive is the wages differential, because the average monthly earnings of a labor migrant is about \$ 1,000, but the average salary of Dnipro residents does not exceed \$ 150. There are considered the problems of migration processes caused by the economic crisis, unemployment, low living standard and political instability. The trend towards an increase in the mortality

rate and a moderate rise in the birth rate has been emphasized. However, one of the factors affecting the processes of modern migration of Dnipropetrovsk region is an unstable situation in the East that led to the increase in the displaced persons, which significantly increased the number of population of the region. The current migration situation in the region is analyzed and the main ways of creating a better environment for the population and preventing migration, are identified. The obtained results can be used for further theoretical and practical study of the peculiarities of migration processes in Dnipropetrovsk region.

Keywords: migration, migration processes, work migrant, balance of migration, demographic situation, labor market, unemployment.

Актуальність проблеми. Своєрідною особливістю існування міграційних процесів в Дніпропетровській області є тенденція до збільшення обсягів внутрішніх та міждержавних міграційних переміщень населення. Сьогодні актуальною для області є проблема дослідження причин міграції, визначення факторів позитивної міграції та розвиток умов для її розширення (приїзд іноземних студентів на навчання, висококваліфікованих спеціалістів тощо) та розробка заходів запобігання негативним міграційним процесам. Основним засобом регулювання територіального руху населення є проведення виваженої міграційної політики та посилення ролі міграційних процесів у суспільно-політичному та економічному житті.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням вивчення міграційних процесів присвячені роботи багатьох як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, таких як Т.А. Драгунова, Е.М. Лібанова, О.А. Малиновська, О.П. Басик, О.І. Піскун та інші. Однак залишається нерозкритим питання вивчення соціально-економічних проблем міграційних процесів та шляхів їх вдосконалення.

Мета статті полягає в розкритті проблем, які впливають на внутрішню та зовнішню міграцію, й аналізі сучасного стану міграційних процесів Дніпропетровської області.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дніпропетровська область – один із найпотужніших в економічному аспекті регіон. Різноманітність і значущість природних ресурсів, сприятливі кліматичні умови, корисні копалини, родючі чорноземи, активне бізнес-середовище, а відповідно й більші можливості для працевлаштування — суттєві переваги для обрання Дніпропетровської області як місця

проживання. Область представлена розгалуженою мережею навчальних закладів різних рівнів акредитації, заводів, підприємств та фінансово-кредитних установ тощо. Однак не зважаючи на вищевикладене за останні роки демографічна ситуація Дніпропетровської області, спричинена об'єктивними соціальними факторами, залишається невтішною і характеризується стійкою тенденцією до збільшення рівня смертності і помірним зростанням рівня народжуваності (табл.1).

Таблиця 1. Демографічна ситуація Дніпропетровська, 2005-2014рр.

Рік	Населення, осіб	Народжуваність, осіб	Смертність, осіб	Природ. приріст, осіб	Середня тривал. життя, роки	Загальн. приплив, осіб	Загальн. відтік, осіб	Сальдо міграц., осіб
2005	1046365	8982	15886	-6904	68,3	14402	14366	36
2006	1039497	9571	15578	-6007	68,5	12773	14625	-1852
2007	1031638	9788	15667	-5879	68,4	11881	15957	-4076
2008	1021683	10748	15289	-4541	69,0	8108	15551	-7443
2009	1009699	10723	14063	-3340	70,7	10671	13648	-2977
2010	1003382	10105	14235	-4130	70,8	12308	14482	-2174
2011	997058	10325	14454	-4129	70,2	12200	13736	-1536
2012	991314	10310	14366	-4056	70,5	12200	13936	-1736
2013	985843	10242	14262	-4020	70,7	15336	14202	1134
2014	993 094	10114	14176	-4062	70,9	13197	14673	-1476
2015	991 600	9841	14695	-4854	70,6	11008	12075	-1351

Джерело: [1, с.34]

В Дніпропетровській області, перш за все, спостерігається чистий відтік населення як тимчасовий прояв економічного спаду. Основною проблемою виступає від'ємне сальдо міграції. Два типи міграції — внутрішня (міжрегіональна — у межах України) і міждержавна — роблять внесок в загальне сальдо міграції. Очевидно, що сальдо внутрішньої міграції є різницею між кількістю людей, що приїхали в Дніпропетровську область з інших регіонів України, і тими, які виїхали до інших регіонів.

Упродовж 2015 р. міграційними потоками в регіоні було охоплено 76 тис. осіб, що на 2 тис осіб менше за 2014 рік. У 2014 році переїхали до області на постійне місце проживання майже на 15% менше, ніж у попередньому році, при цьому кількість вибулих також зменшилася на 16,1%. А валова міграція 2014 р. скоротилася порівняно з 2013р. на 15,3%, Традиційно, у загальній чисельності прибулих та вибулих осіб більша частина (61,1%) – це міграція по населених пунктах області, кожен третій мігрував у межах України та лише 5,6% – міждержавні мігранти [2]. Дані щодо міграційних потоків представлені в таблиці 2.

Таблиця 2. Міграційний рух населення у межах регіону 2015-2013 роки

Роки							
2015			2014			2013	
Кількість прибулих	Кількість вибулих	Міграц. приріст, скорочення (-)	Кількість прибулих	Кількість вибулих	Міграц. приріст, скороч. (-)	Кількість прибулих	Кількість вибулих
37594	38945	-1351	39232	38803	431	29730	29730

Джерело: [2]

Дніпропетровська область розміщена в центральній частині країни. Отже, її територія значно віддалена від зовнішніх кордонів держави, та не залежно від цього фактору станом на кінець 2015 року на обліку в Головному управлінні міграційної служби України в Дніпропетровській області знаходилося 22 252 іноземці. Із них перебували тимчасово 4 204 осіб, в тому числі 2 329 іноземних студентів, які навчаються в 15 вищих навчальних закладах, що мають ліцензії на їх прийом. Найбільша кількість іноземців для отримання освіти в Україні прибула з таких країн, як Сирія, Туніс, Індія, Ірак, Йорданія, Китай, Конго. Разом з тим, слід зазначити, що 18048 іноземних громадян проживають на території області постійно. Найбільш популярними серед іноземців є медичні, технічні та культурні навчальні заклади, а також такі, що мають мало аналогів у світі, - наприклад, Національний гірничий університет, де можна зустріти студентів навіть із Західної Європи. Серед затребуваних спеціальностей - геологи, геодезисти та авіабудівники. По-перше, це відносно недорого, в порівнянні з одержанням вищої освіти в інших країнах. По-друге, в Україні якісна академічна школа і рівень отриманих знань. По-третє, це впевненість в тому, що якщо ти приїхав вчитися, то точно дозвілься, адже в Західній Європі процедура набагато складніша і там диплом отримує далеко не кожен. По-четверте, це прекрасна можливість переїхати жити в більш розвинену державу Заходу. В першу чергу цікавить студентів з бідніших держав. І це позитивний тренд, оскільки, з одного боку — це визнання якості української освіти, а з іншого боку — джерело надходження коштів. Отже, іноземці, як мігранти, не несуть негативний вплив для Дніпропетровська, адже більшість з них повертається додому, а ті, хто і вирішив залишитись займають робочі місця переважно в торгівлі.

Щодо внутрішньої міграції, то з інших регіонів країни та з-за кордону прибуло 15,4 тис. мігрантів, а виїхало за її межі 15 тис. осіб.

Значне збільшення прибулих осіб відбулось у 2014 році, саме через переселенців зі Сходу. Із загальної кількості переселенців відомо, що наразі на Дніпропетровщині проживає 46 тис.592 родини. У тому числі серед працездатного населення: кількість чоловіків-переселенців складає 9 тис.750 осіб, жінок – 20 тис.388 осіб. Іншу частину – складають діти, підлітки та пенсіонери. Головним питанням для вимушених переселенців є житлове питання. Після вирішення якого, наступна проблема – працевлаштування [3].

Ще одним фактором, що впливає на процеси сучасної міграції в Дніпропетровській області є нестабільна ситуація, яка склалась на Сході. Ця ситуація призвела до збільшення тимчасово переміщених осіб, які потребують працевлаштування, облаштування житлових умов та соціальної допомоги. Певні кроки в цьому напрямі зробив Кабінет Міністрів, який прийняв постанову від 01.10.2014 № 505 «Про надання щомісячної адресної допомоги особам, які переміщуються з тимчасово окупованої території України та районів проведення анти терористичної операції, для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг». Обсяг щомісячних виплат на сім'ю не може перевищувати 2 400 грн. [4]. Проте існують певні обмеження для отримання цієї допомоги. Так, якщо працездатна особа не працює та не перебуває на обліку в центрі зайнятості, і не буде вирішувати питання з особистого працевлаштування, через два місяці розмір виплати буде зменшено на 50%, а у подальшому вона й взагалі буде скасована. Незалежно від того, якого числа людина звернеться до управління праці та соціального захисту населення, допомога буде призначена на 6 місяців. Таким чином, щонайменше на пів року переселенці будуть забезпечені коштами для проживання та на оплату житлово-комунальних послуг. Допомога на оплату проживання та комунальних послуг для переселенців не виключає інших соціальних виплат – малозабезпеченим сім'ям, самотнім матерям тощо. Тобто, кожен переселенець, забезпечений особистою економічною безпекою.

Призначення та виплату грошової допомоги здійснюють органи соціального захисту населення за фактичним місцем проживання (перебування) за заявою уповноваженого представника сім'ї. Звідси виходить, що кожен місяць з місцевого бюджету виділяється грошова допомога, для непрацездатних осіб (пенсіонери, інваліди, діти) в розмірі

– 884 грн. на одну особу, а для працевдатних осіб – 442 грн. на одну особу. Не призначається грошова допомога у разі, коли сім'я має у володінні житлове приміщення, що знаходиться в регіонах, інших ніж тимчасово окупована територія України та зони АТО; у володінні два і більше транспортних засобів, що підлягають державній реєстрації та обліку в Державтоінспекції; на депозитному банківському рахунку кошти у розмірі більшому ніж 10-кратний прожитковий мінімум для працевдатних осіб (12 180 грн.) [5]. Це свідчить про суттєві виплати з бюджету, які могли б бути використані на інші потреби міста, таких як ремонт доріг, будівництва дитячих садків та інших.

На сьогоднішній день службами зайнятості та координаційним центром Дніпропетровська надана допомога і консультація з приводу працевлаштування понад 6 тис. особам. Отримують допомогу по безробіттю майже 3 тис. осіб, а за допомогою центру зайнятості працевлаштувались на даний момент 1800 осіб. Однак не всі запропоновані вакантні місця є актуальними для переселенців, адже найбільшим є попит на прості професії, такі як прибиральниці, столяри, електрики, ковалі, токарі не всіх влаштовує.

Та з проблематикою працевлаштування зіткнулися не лише мігранти, а й саме населення Дніпра. Рівень зареєстрованого безробіття в місті значно підвищився у зв'язку з скороченням обсягів виробництва, падінням купівельної спроможності гривні, спричинене погіршенням зовнішньоекономічних зв'язків, підвищенням рівня інфляції та зниженням сальдо платіжного балансу. Адже зараз кожен четвертий підприємець змушений згорнути свою діяльність, оскільки або впала рентабельність, або податки виявилися не підйомними. Крім цього, спостерігається загальне скорочення в діловій активності підприємництва і бюджетній сфері. І такі тенденції актуальні, на жаль, не тільки для Дніпра [6].

Щодо малого та середнього бізнесу, який виступає альтернативою великій промисловості і дозволяє створювати нові робочі місця, активізувати ділову сферу, то кількість малих і середніх підприємств в розрахунку на 10 тисяч осіб наявного населення у м. Дніпропетровську становить понад 150 одиниць. Тобто у сфері підприємництва зайнято понад 220 тисяч мешканців міста та їх участь у підприємницькій діяльності стає відчутнішою в наповненні місцевого бюджету. Тільки за

2014 рік до бюджету міста було перераховано рекордну суму надходжень від діяльності малого і середнього підприємництва – понад 330 млн. грн., що на 37,6% більше, ніж у 2013 році. Станом на 01.10.2015 до бюджету міста вже надійшло 295,5 млн. грн. надходжень, що на 25,8% більше, ніж за відповідний період 2014 року (234,8 млн. грн.) [7].

Проте бізнес, який пов'язаний із імпортом продукції викликає наразі багато питань і суперечностей, враховуючи валютні коливання, які ми спостерігаємо. Як наслідок, стрімке бажання підприємців виїхати жити та працювати за кордон. Найчастіше українців приваблюють такі країни як Польща, Чехія, Словаччина, Німеччина. Скоріш за все, поки не стабілізується політична і економічна ситуація, в Україні буде важко працювати середньому та малому бізнесу, не кажучи вже про розвиток нових напрямків або розширення бізнесу. Тільки суттєва лібералізація податкової політики може мотивувати підприємців не виводити свої активи за кордон, а й надалі працювати в Україні.

На сьогоднішній день для міграційних процесів Дніпропетровщини, та й України в цілому, характерна тенденція до інтелектуалізації складу еміграції. Цю тенденцію, перш за все, спричинили фінансово-економічні проблеми останніх років, наслідком яких стала економічна криза. Адже за її умов значна частка висококваліфікованих фахівців не отримує можливості для належного застосування своїх знань. Саме тому зростає відсоток трудових мігрантів з України, зайнятих на роботах, що потребують високої кваліфікації – у медицині, науці, сфері високих технологій, фінансовому секторі [8].

Головним чинником, що стимулює трудову міграцію, є різниця в оплаті праці. За даними різних соціологічних опитувань, середньомісячний заробіток трудового мігранта коливається від 700 до 900 доларів, у переводі на сьогоднішній курс це приблизно 18 000 - 20 000 грн. А середня зарплата дніпропетровця, що ледь перевищує 100 Євро, є майже у 20 разів меншою, ніж в Італії, в 6 разів меншою, ніж у Польщі. Справа не лише в тім, що «українські мізки» та частина сильної й активної частини населення Дніпропетровська переміститься до країн Європи, але й в тім, що пропрацювавши 5–10 років й соціально адаптувавшись там, вони не повернуться в місто на Дніпрі. Їх місце займуть вихідці з Пакистану, Афганістану, Молдови, КНР, В'єтнаму,

Індії та інших менш розвинених країн, які переважно влаштовуються у сфері торгівлі, послуг тощо, у той час як українці, що виїжджають за кордон, залишають робочі місця у промисловості, будівництві, сільському господарстві [9, с. 319-320]. Це виражається у нових проблемах: незабезпеченість працездатними і кваліфікованими виробничими кадрами галузей української економіки (особливо науковців і фахівців), що призводить до уповільнення темпів науково-технічного прогресу; вкладання державою коштів у підготовку фахівців для потреб власної економіки, науки, які, в результаті, створюють додану вартість за межами країни; зростання злочинності та соціальної напруженості у суспільстві через міжнаціональні конфлікти та інші.

Висновки. Проаналізувавши сучасний стан міграційних процесів Дніпропетровщини та виявивши основні причини міграції слід визначити основні шляхи створення більш привабливих умов для населення та запобігання міграції. Пропонуються наступні кроки: розширити спектр отримання освітніх послуг, можливостей здобуття престижної професії та застосування знань і умінь на практиці (наприклад, сприяння створенню закладів професійно-технічної освіти за новими, затребуваними на ринку праці напрямками) для припливу молодого населення; підвищити привабливість області з огляду на перспективи пропозицій ринку праці, адекватної винагороди за роботу (у випадку найманих працівників) чи сприятливі умови для провадження власного бізнесу; створити безпечні і комфортні умови життєдіяльності; покращити умови проживання населення для припливу населення з досвідом роботи, певною кваліфікацією або з наміром і фінансовою спроможністю започаткувати підприємницьку діяльність.

Отже, розвиток міграцій на Дніпропетровщині зумовлений багатьма проблемами економічного, соціального та політичного характеру. Не вирішення цих проблем посилює трудову міграцію, негативними наслідками якої є: депопуляція населення країни; розпад сімей; відтік кращого трудового потенціалу; злочинність і корупція; політична нестабільність. Тобто необхідно забезпечити максимально ефективне використання наявного трудового потенціалу шляхом створення нових робочих місць через зростання обсягів інвестицій в основний капітал та інноваційний розвиток; удосконалити політику доходів, перш за все за рахунок підвищення рівня оплати праці, оскільки заробітна плата має

відповідати рівню затрат на відтворення робочої сили; створити стимули для повернення до України мігрантів, що раніше виїхали на роботу за кордон на постійне місце проживання чи за трудовими контрактами, в першу чергу, висококваліфікованих фахівців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Демографічний прогноз до 2030 року для міста Дніпропетровська. Проект Розбудови спроможності до економічно обґрунтованого планування розвитку областей і міст України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dniprorada.gov.ua/files/dnipropetrovsk_prognoz_ukr.pdf
2. Офіційний веб-сайт Головного управління статистики у Дніпропетровській області: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dnprstat.gov.ua>
3. Головне управління Державної міграційної служби України у Дніпропетровській області: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dp.dmsu.gov.ua/>
4. Постанова Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 № 505 «Про надання щомісячної адресної допомоги особам, які переміщуються з тимчасово окупованої території України та районів проведення анти терористичної операції, для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/505-2014-%D0%BF>
5. Допомога переселенцям у Дніпропетровську. Новий формат. Інформаційно-аналітичний портал. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nf.dp.ua/2014/10/u-dnipropetrovsku-rozpozily-pro-poryadok-nadannya-shchomisyachnoyi-adresnoyi-dopomohy-pereselentsyam/>
6. Дніпропетровський обласний центр зайнятості. Статистичні дані: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dcz.gov.ua/dnp/control/uk/statdatacatalog/list>
7. Україна в регіонах: Як Дніпропетровськ справляється з безробіттям і переселенцями. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.112.ua/statji/ukraina-v-rehionakh-yak-dnipropetrovsk-spravliaietsia-z-bezrobittiam-i-pereselentsiamy-217507.html>
8. Міграційна ситуація у Дніпропетровській області: стан, проблеми і шляхи їх вирішення. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://migraciya.com.ua/news/GeneralDirectorateofLCAinDnipropetrovskregion/ua-migration-situation-in-dnipropetrovsk-oblast---state-problems-and-solutions/>
9. Борисенко О.П. Зовнішньоекономічна політика держави: концепція, стратегія, механізми реалізації: монографія. / О.П. Борисенко. – Донецьк: Юго-Восток, 2012. – 404с.